

Kirjoja

Yrjö Sepänmaa

Metsänhoitaja käytännön esteetikkona

Heinrich von Salisch:

Forest Aesthetics, The Forest History Society, Durham, North Carolina, 1902/2008. (400 s.)

Wilhelm Stölb:

Waldästhetik: über Forstwirtschaft, Naturschutz und die Menschenseele, Verlag Kessel, Remagen-Oberwinter, 2005. (400 s.)

Estetiikan, kuten muunkin arvofilosofian yleinen pulma on siinä, missä määrin voidaan esittää tutkimuksen auktorisoimia, käytäntöä koskevia suosituksia ja vaatimuksia. Maineikas englantilainen esteetikko Harold Osborne valitteli myöhäiskautenaan 1970-luvulla tutkijoiden haluttomuutta ottaa kantaa ja kantaa vastuuta: arvokäsityksiä ollaan kyllä valmiita kuvaamaan ulkopuolisen näkökulmasta, mutta todellisen elämän päätöksentekotilanteisiin menemistä ja asiantuntijuuden julki tuomista kartetaan.

Arvo-osaamiselle olisi sosiaalinen tilaus mitä erilaisimmilla elämäalueilla luonnonsuojelusta rakentamiseen ja taiteen tukijärjestelmistä esteetiseen kasvatukseen. Avunpyyntöjä saa lukea yleisönosastoista, mutta niihin ei ole ollut antaa juuri kansalaismielipidettä perustellumpia vastauksia. Teorian ja käytännön yhteyden rakentamiseksi tarvitaan tutkimusta ja toimeenpanolle strategiamalleja. Tutkimuksen ja käytännön yhteyksiä on onnistuttu luomaan terveydenhoidon ja liike-elämän etiikassa, miksei sitten estetiikassakin?

Metsä kauneuden kannalta

Teorian ja käytännön yhteistyö voi lähteä liikkeelle toisestakin suunnasta, työelämän osajista. Akateemisen tiedepuolen parina ovat konkreettisten kysymysten kanssa eri aloilla työksen toimivat. Kunnianhimoisia, mutta kuriositeetin leiman aiheetta saaneita lähestymisyhteyksiä on toki ollut,

hyvänä esimerkkinä metsäala. Ajan testin kestänyt on saksalaisen metsänhoitajan ja -omistajan Heinrich von Salischin (1846–1920) kolmena painoksena vuosina 1885, 1902 ja 1911 ilmestynyt *Forstästhetik*, joka kyllä jo ilmestymisaikoinaan oli vaikutusvoimainen teos. Nyt siitä on ilmestynyt englanninkielinen käännös, kustantajan mukaan niille, jotka hakevat metsästä kauneutta – ja tulotuloja.

Alkuosan teorianmuodostuksessa – kauneutta ja sen kokemista käsitellessään – von Salisch ottaa tukea aikansa esteetikoista. Tätä osuutta voisi nimittää metsän estetiikaksi, koska kirjoittaja tarkastelee siinä metsän ominaispiirteitä ja metsäkokemuksia yleisen kauneuden filosofian kehyksessä. Omia havaintojaan painottavana von Salisch ei tyydy kevyihin yleistyksiin. Olemusteorioita vastaan hän esittää argumentin, joka melkein sellaisenaan toistuu puoli vuosisataa myöhemmin Ludwig Wittgensteinilla ja sitten hänen seuraajillaan, kuten William Kennickillä. Von Salisch aloittaa listaamalla ”kiistattomasti kauniita” kohteita, kaikki kuitenkin mitä erilaisimpia: Kölnin katedraalista perhoseen, Beethovenin yhdeksännessä sinfonias- ta päivänkakkaraan, auringonnoususta tammeen, Shakespearen *Romeosta ja Juliasta* appelsiiniin.

Yhtä monenkirjavaa on metsäluonto aluskasvillisuudesta erilajiisiin pensaihin ja tietenkin puihin, mutta myös maaperään ja paljaisiin kiviin ja kallioihin. Valo ja värit, hajut ja äänet, metsän eläimet, vuodenaikojen ja sään vaihtelu ja lukemat-

tomat yksityiskohdat ja niiden yhdistelmät ovat elämysten lähteitä. Metsä on myös tiloja: aukkoja, polkuja ja teitä, mäkiä ja notkelmia. Merkitsevä, kokoava tekijä, on tarkastelijan tunneyhteys kohteeseensa.

Vastuu metsästä – ja sen kokijasta

Soveltavassa jälkiosassa – tätä nimittäisin metsäestetiikaksi – von Salisch pääsee varsinaiselle omalle alalleen, selostamaan hoitokokeita, joita hän teki lisäostoin laajentamassaan 665 hehtaarin perintömetsässään; niiden perusteella hän sitten antaa suosituksia. Metsäestetiikkansa hän rajaa opiksi talousmetsän kauneudesta, vaikka ulottaakin pohdintansa taiteen suunnassa puistoihin ja puutarhoihin, ja luonnontilaan mennessä koskematomiin luonnonmetsiin. Suositusten ja normien antajana von Salisch toimii terveen varovasti, sen itsestäänselvyyden tunnustaen, että makukäsityksissä on eroja. Talousmetsää käsitellään puuntuoton kannalta, mutta pitää silmällä hoitotoimien, kuten harvennuksen ja hakkuiden vaikutusta virkistys- ja monikäyttöön. Vielä erikseen mainitaan metsästyks ja lupailaan vartavastisen metsästyksen estetiikan kirjoittamista.

Metsänhoitajan ammattitaitoon kuuluu kasvuston tulevan kehittymisen näkeminen ja siihen varautuminen. Toimet tähtäävät, välivaiheitten kautta kulkien, tavoiteltavaan, jonka käsittämiseen tarvitaan mentaalista silmää. Kasvu etenee prosessina, joka käy läpi suksession eri vaiheet. Metsänhoitaja on tässä luontoa manipuloiva puutarhuri, joka joutuu osoittamaan toimiansa järjen ja tarkoituksen – ja kun järki nähdään, arvostuksetkin muuttuvat myötämielisemmiksi. Näin ammattilaisella on kasvatuksellinen vastuu yleisönkin suhteen. Kirja päättyy esteettiseen kasvatukseen kehottaviin sanoihin: *”Metsänhoitajan ei pidä kantaa huolta vain metsän kauneudesta; hänen tulee opastaa metsässä liikkuvia ymmärtämään ja arvostamaan tarjolla olevaa metsän suurenmoisuutta.”*

Alkuinnostuksesta hiljaiseloon ja uuteen nousuun

Alansa pioneerina von Salisch avasi tutkimukselle uuden näkökulman metsään ja toi yleiseen tietoisuuteen metsäestetiikan käsitteen. Meilläkin termi pääsi hakusanaksi ensimmäiseen suomenkieliseen tietosanakirjaan (1914), jossa sen alaksi määriteltiin *”se osa metsänhoito-oppia, joka selvittelee, millä tavoin kauneudellisia näkökohtia voidaan metsänhoidossa ottaa huomioon”*.

Metsäestetiikka, jolla oli paikkansa saksalaisessa metsäalan opetuksessa 1900-luvun alkukymmeninä, menetti pianikin itsenäisen luonteensa ja se mitä siitä jäi jäljelle, sulautui maisemanhoitoon ja maisema-arkkitehtuuriin. Uusi itsenäistyminen on alkanut, hitaahkosti tosin. Johdannon nyt ilmestyneeseen, mutta jo vuonna 1994 valmistuneeseen englanninkokseen kirjoittanut Walter L. Cook Jr. valittelee, ettei opetuksessa tarvittavaa tekstivalikoimaa ole ollut käytettävissä ja että hänen tietääksensä vain yhdessä paikassa, Georgian yliopistossa Athensissa Yhdysvalloissa, aiheesta on ollut tarjolla itsenäinen kurssinsa. Käännöskin julkaistiin vasta 14 vuoden jälkeen, 2008.

Nousut ja laskut osuvat yksiin meillä ja muualla. Sadan vuoden horroksestaan ala heräsi Lustossa Punkaharjulla kesällä 1996 järjestetyssä Metsän estetiikka -konferenssissa ja sen esitelmiin pohjautuvassa kokoomateoksessa *Metsään mieleni* (2003). Arkkitehtuurin piirissä linjaa jatkaa oululaisen Lauri Louekarin väitöskirja *Metsän arkkitehtuuri* (2006) ja metsätieteissä Pertti Harstelan tutkimus *Metsämaisemamme* (2007).

Saksassa uuden tulemisen aloitti Wilhelm Stölb (s. 1954), hänkin metsänhoitaja, kirjallaan *Waldästhetik* (2005), joka alaotsikkonsa mukaan käsittelee metsätaloutta, luonnonsuojelua ja ihmismieltä. Von Salisch on Stölb in oppi-isä, ja mestariinsa oppilas tavan takaa viittaa ja häntä lainaa. Yhteistä taustaa on metsäalan koulutus ja alan tehtävissä ja maastossa liikkuen hankittu käytännön kokemus. Vertais- ja kohderyhmänä eivät siten Stölbilläkään ole ensisijaisesti akateemiset filosofi-estetiikat, vaan metsäalan ammattilaiset, joiden ratkaisut siten koskettavat kaikkia metsää hyödyntäviä ja siinä eri tarkoituksissa kulkevia.

Edeltäjänsä tapaan Stölb hakee näkemyksilleen tukea estetiikan elämys- ja kokemusteorioista. Hän kysyy, mitä metsä ihmiselle tunnetasolla merkitsee ja hahmottaa vastauksista toiveitten mukaisen metsän ominaisuuksia. Keskeinen on monikäytön ajatus: metsään on ihmisellä oikeus, ja sillä on hänelle käyttö- ja elämysarvo. Metsä ei siis ole vain metsäkuvia, vaan se on elämänpiiri, kokonainen elämismailma. Ympäristöliikettä kritisoidaan negatiivisesta ihmiskuvasta ja luonnolle annetusta uhrin osasta, jolloin ei nähdä ihmisen maisemia monipuolistavaa vaikutusta; samoin arvostellaan tunteen, kokemuksen ja rakkauden syrjäyttämistä suojeluperusteista.

Puiden kansasta – kirjansakin näin nimeten ja itsensä puuryhmäksi piirtäen – puhuvat merkkipiivä valokuvanheet ja metsämytologiaa tallentaneet Ritva Kovalainen ja Sanni Seppo (1997). Samoin

kielikuvin Stölb käsittelee puupersonallisuuksia. Inhimillistäminen, joka monissa kulttuureissa on ollut sananmukaista, on ajan myötä abstrahoitunut retoriseksi ilmaukseksi, keinoksi korostaa tunte- ja jopa rakkaussuhdetta kasvokkain kohdatuun metsäluontoon. Silti, vaikka metsä puineen on kokemuksellinen tai kuviteltu persoona, se on identiteetiltään jotakin toista, 'vierassieluinen'. Ihmiselle se on vapauden ja yksinäisyyden paikka – tila olla irti muista ihmisistä ja metsänkin suhteen jotakin toista, vaikka sen kanssa.

Ekonomia, ekologia, estetiikka

Kun filosofi-estetiikko Ronald Hepburn (k. 23.12.2008) teki 1960-luvun linjanvetoartikkelissaan kauneuden filosofian kunnianpalautuksen, hän tuli samalla avanneeksi tietä ekologiatietoiselle, luonnonprosessien ymmärtämisen tärkeyttä korostavalle ympäristöestetiikalle. Luonnonkauneus palasi estetiikan pohdintoihin. Noste on jatkunut, ja estetiikka on kauneusarvojen puolestapuhujana löytänyt keskusteluyhteyden hallinnossa, luonnonvarain käytössä, kasvatuksessa ja muissa ympäristöalan tehtävissä toimiviin ammattilaisiin. Teorian ja käytännön kohtaaminen on tapahtunut ja yhteistyö alkanut tuottaa tuloksia.

Soveltavuuskaan ei ole vain sitä, että teorian tekijät laskeutuisivat käytännön tapausten tasolle, vaan – kuten von Salischin esimerkki osoittaa – käytännöstä voidaan yhtä hyvin nousta teorian piiriin. Ammatilainen lähtee erityisosaamisestaan ja hyödyntää työurallaan kertynyttä tietoa, mutta hakee samalla kontaktia filosofiseen estetiikkaan. Von Salischin postuumi paluu lähes samanaikaisesti englanniksi käännettynä ja Stölb in itsenäisenä kehittämänä nostaa esiin soveltavan ympäristöeste-

tiikan välillä tietoisuudesta haipuneen sadan vuoden jatkumon. Sitä hallitsevat Stölb in määrittelemät kolme etä – ekonomia, ekologia ja estetiikka – ja niiden välille haettava harmoninen suhde.

Kumpikin kirjoittaja näkee metsän esteettisestä käsittelystä avautuvan taideyhteyden. Kun metsää muovataan esteettisiä arvoja ja luovaa otetta korostaen, päädytään lähelle taidetta tai taiteeksi. Metsästä tulee maisema-arkkitehtoninen teos, kehitylimpänä puutarha- tai puistotaidetta. Taidemetsälle sen paremmin kuin luonnonmetsillekään ei aseteta materiaalisia tuottovelvoitteita, vaan saatu hyöty, aistillis-älyllinen nautinto, on aineetonta.

”Kokemuksia hakeva menee metsään, kauneutta hakeva puistoon”, Stölb kirjoittaa ja suosii puhtaan kauneuden sijasta laaja-alaisempaa, syntetisoivaa arvokokemusta, jonka ihmisen tarpeita monipuolisesti tyydyttävä hoitometsä tarjoaa. Talous- ja tuotantometsien käsittelyä ohjaavat tietenkin hyödynäkökohtat, mutta monikäytön ajatus muistuttaa siitä, että mukana ovat vahvasti myös esteettiset, kokemukselliset ja elämykselliset arvot. Kulttuuri-metsä on metsänhoitajan työmaa ja aikaansaannos. 'Puutarhurina' hän vastaa yhteisötaiteilijan tavoin ammattitaitonsa, näkemystensä ja omantuntonsa puitteissa sosiaalisiin arvo-odotuksiin.

Lähteet

- Harstela, Pertti (2007). *Metsämaisemamme*. Gravita, Suomenjoki.
- Kovalainen, Ritva & Sanni, Seppo (1997). *Puiden kansa*. Kustannus Pohjoinen & Periferia Publications, Oulu.
- Louekari, Lauri (2006). *Metsän arkkitehtuuri*. Oulun yliopisto, Arkkitehtuurin osasto A 38, Oulu.
- Sepänmaa, Yrjö, Heikkilä-Palo, Liisa & Kaukio, Virpi (2003, toim.). *Metsään mieleni*. Maahenki, Helsinki.